כלי הזכוכית מבית המגורים מהתקופה הרומית הקדומה בנין

יעל גורין־רוזן

מקורה של קבוצת כלי הזכוכית המתוארת להלן בשכבת חורבן של מבנה מגורים בנַין (ר׳ אבו זידאן, אלכסנדר ושיאון, כרך זה: שכבה III),[1] ומכאן חשיבותה, כיוון שרוב כלי הזכוכית המוכרים מהתקופה הרומית הקדומה נתגלו עד כה בקברים. רק בשנים האחרונות פורסמו מכלולים שמקורם בשכבות יישוב מהתקופה הרומית הקדומה בצפון הארץ, למשל בגמלא (Jackson-Tal 2016a), במגדלא (Jackson-Tal and Gorin-Rosen 2018) ובח׳ירבת ואדי חאמאם (Jackson-Tal 2018). מצב השתמרותם של הכלים טוב יחסית לממצא משכבת יישוב, במיוחד לאור העובדה שהכלים נחשפו בשכבת שרפה.

נמצאו שמונה כלים, ארבעה מהם — אריבלוס, קנקנית, פכית ופך (איור 1: 4–7) — נתגלו יחד בחצר המבנה (D) משכבה III (לוקוסים 129 ו־130; אבו זידאן, אלכסנדר ושיאון, כרך זה: תכנית 1). כלים אלה רופאו משברים רבים. מתחת לשכבת החורבן (L131) נמצאה כוס (איור 1: 2); במרחב הצר שממזרח לחדר C (L109) נתגלה בקבוק אחד (איור 1: 3); ובפני שטח (L100) נמצאו קערה (איור 1: 1) ובקבוק (מס׳ 4; לא צויר).

קבוצת הכלים מנָין קטנה אך מגוונת, ואפשר לתארכה למאה הא׳ או לראשית המאה הב׳ לסה״נ.

קערה (איור 1: 1).— שפת קערה שלה קפל דו־צינורי. השתמר שבר זעיר של רצועה מעוטרת שהודבקה לקצה השפה של הקערה. למרות גודלו, זיהויו ברור ומובהק, והוא מייצג טיפוס נפוץ של קערות שלהן שני מאפיינים בולטים: האחד, שתי רצועות זכוכית המעטרות את שני צדי השפה כמו ידיות, והאחר, קפל דו־צינורי חלול מתחת השפה. בקערה מס׳ 1 הקפל מהודק, ונראה שיש בו רק צינור אחד. שפה של קערה דומה נמצאה בעין א־זייתונה (Winter 2006:77–79, Fig. 1:16, ור׳ שם דיון מקיף והפניות). קערות מטיפוס זה נמצאו במכלולי מגורים במגדלא (Jackson-Tal and Gorin-Rosen 2018:113–114, Fig. 19:2, 4, 5) ובח׳ירבת ואדי חאמאם הסמוכה (Jackson-Tal 2018:467, 482, Pl. 13.3:15). קערות דומות נמצאו באתרים רבים ברחבי הארץ בתפוצה רחבה מאוד בתקופה שבין המרד הגדול למרד בר כוכבא, סוף המאה הא׳ – השליש הראשון של המאה הב׳ לסה״נ (Jackson-Tal 2016b:40, 42, Figs. 10:1–5, 11:6, ור׳ שם הפניות).

1. לוקוס 100, סל 500. זכוכית בגוון ירקרק מכוסה בבליה כסופה ושחורה שמנונית. החומר נראה באיכות די טובה. השפה מעט מעוותת בחום, נוטה חוצה, מעוגלת באש. על קצה השפה יש שבריר של התחלת הרצועה המעוטרת. קוטר השפה: כ־10 ס״מ.

[1] אני מודה לפאדי אבו זידאן שהעביר לטיפולי את ממצאי הזכוכית מחפירה זו, וכן לרפאית אולגה שור ולציירת כרמן הרש שהוציאו מהשברים את המיטב.

כוס (איור 1:2).— שבר זה שייך לכוס ששפתה חתוכה והיא מעוטרת בחריטות רדודות של פסים אופקיים מתחת השפה ועל הגוף. כוסות מטיפוס זה אופייניות לתקופה הרומית הקדומה, והן מצויות בתפוצה רחבה במזרח האימפריה הרומית ובמערבה (Isings 1957:44, Form 29). בארץ נתגלו כוסות דומות במכלולי קבורה ובמכלולי יישוב מהמאות הא׳–הב׳ לסה״נ. שפה דומה נמצאה במערת קבורה בקיבוץ הגושרים ותוארכה למאה הא׳ לסה״נ (עובדיה תש״ס:37*–38*, איור 3:2, ור׳ שם הפניות). כוסות מטיפוס זה נמצאו בגמלא במכלולי מגורים המתוארכים למאה הא׳ לסה״נ, לפני החורבן בשנת 67 לסה״נ (Jackson-Tal 2016a:21–22, Fig. 8.21:133). שתי כוסות מטיפוס זה נחשפו בקברים בבית שאן בחפירות פיצג׳רלד בשלהי שנות העשרים של המאה הכ׳, והן מוצגות במוזיאון בפנסילבניה ומתוארכות לסוף המאה הא׳ לסה״נ: האחת, מקבר 54,

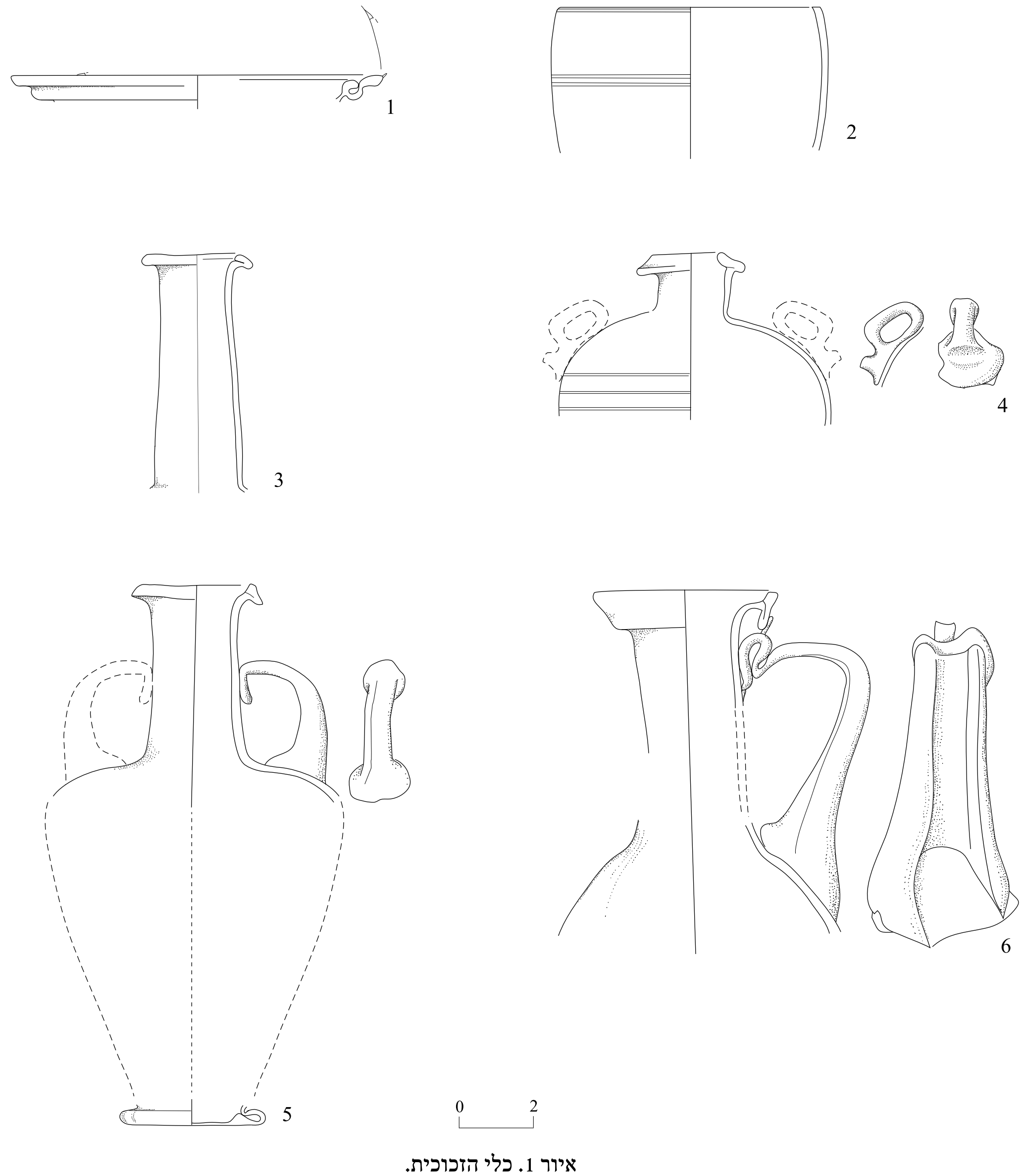

איור 1. כלי הזכוכית.

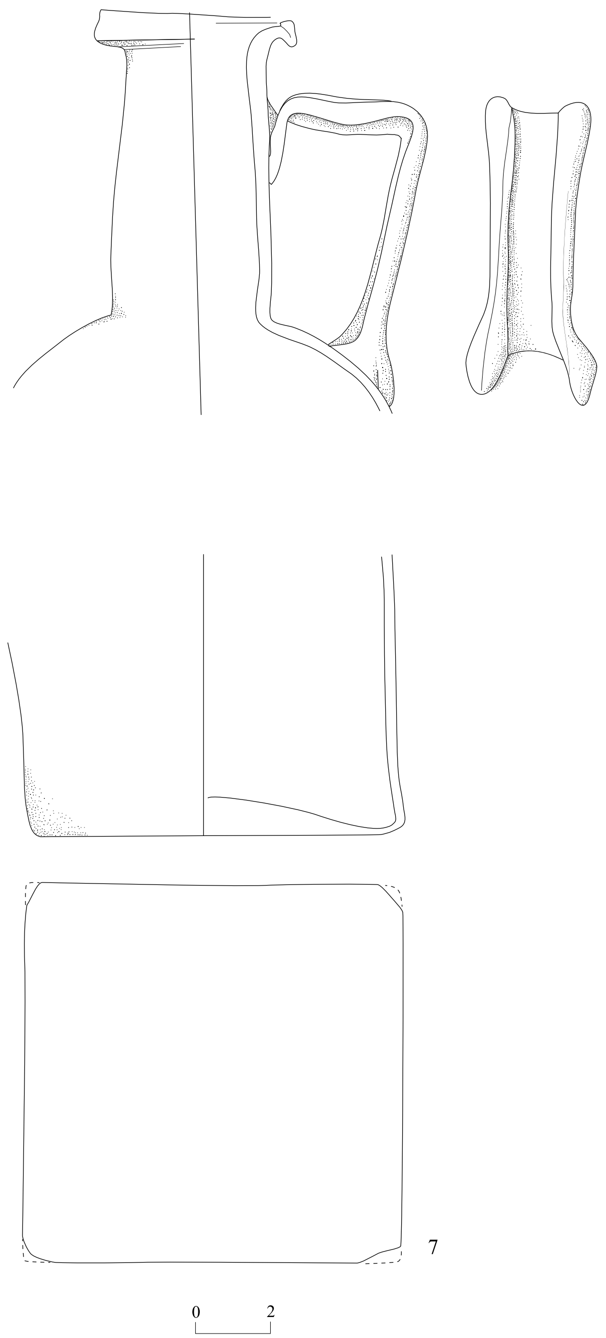

7

איור 1. (המשך).

עשויה מזכוכית חסרת צבע שקופה (Fleming 1999:147, Pl. A.21; UPM No. 29-105`-732)[2]; והאחרת, מקבר 31, עשויה מזכוכית בגוון ענבר בהיר.[3] באותו אוסף מצויות כוסות נוספות מטיפוס זה שמקורן אינו ידוע. כוס דומה שעליה חריטות רחבות ועמוקות יותר נמצאה בקבר מס׳ 1 בשכונת ברית אחים שמצפון לעכו (אדלשטיין תשס״ג: 82*–83*, איור 3: 2).

כוסות מטיפוס זה נחשפו בקיסריה ותוארכו למאה הא׳ לסה״נ (Israeli 2008:373, Figs. 36, ור׳ שם הפניות). שני כלים דומים, האחד ללא ידיות והאחר זוהה כספל בעל שתי ידיות, נמצאו בקבר בחקל דמא בירושלים, שם מיקום החריצים ורוחבם שונה מעט, והם תוארכו למאה הא׳ לסה״נ (Winter 1996:95–96, Fig. 5.1:1, 2, ור׳ שם הפניות, בין היתר, לכוס ממכוור מהמאה הא׳ לסה״נ וכוס מקבר בסמותרקי מהרבע השני של המאה הא׳ לסה״ן).

2. לוקוס 131, סל 555. זכוכית בגוון כחלחל־ירקרק בהיר מאוד, מכוסה בליה כסופה שחורה מאכלת שהותירה חורים על הדופן החיצונית. הזכוכית נקייה מאוד ואיכותית. השפה חתוכה ומלוטשת היטב. פס אופקי חרוט ישר מתחת לשפה ועוד שני פסים דקים מופיעים כ־1.8 ס״מ מתחתיו. הדופן מעט מתעגלת. קוטר השפה: 7 ס״מ.

בקבוקים (איור 1: 3).— נמצאו שני בקבוקים מאותו טיפוס. האחד במצב השתמרות טוב (מס׳ 3) והאחר, במצב השתמרות גרוע (מס׳ 4, לא צויר).

נתגלה שבר של שפה וצוואר של בקבוק בגודל בינוני, המאופיין בשפה מקופלת פנימה ומהודקת וצוואר רחב. על סמך עיבוד השפה והיחס בין אורך הצוואר לרוחבו, אפשר לשייך את הכלי לקבוצת הבקבוקים בעלי גוף אגסי או כדורי, המאפיינת מכלולים מן המאה הא׳ לסה״נ ומקדימה את הבקבוקים דמויי הפמוט.

שפות של בקבוקים מטיפוס זה נמצאו גם בגמלא במכלולי מגורים המתוארכים למאה הא׳ לסה״נ, לפני החורבן בשנת 67 לסה״נ (Jackson-Tal 2016a:23, Fig. 8.22:150, 152). שני בקבוקים דומים בעלי גוף אגסי נתגלו בקברים באכסאל ונמצאים באוסף המוזיאון הפרנציסקני בנצרת (Bagatti 1967:224–225, 227–228, Figs. 1:17; 3:74). בקבוקים בעלי שפה דומה וכיווץ דומה בחיבור שבין הצוואר לגוף, אך גופם האגסי שונה בגודלו וביחס שבין רוחבו לגובהו, נמצאו במערת קבורה בקיבוץ הגושרים, ותוארכו למאה הא׳ לסה״נ (עובדיה תש״ס: 37*–39*, איור 3: 5–11). בקבוקים דומים נחשפו גם בבית הקברות בשכונת ברית אחים שמצפון לעכו (אדלשטיין תשס״ג: איורים 3: 4, 5; 24: 1).

בקבוק שלם בעל שפה דומה וגוף אגסי גדול נמצא בשכבת יישוב באשדוד, ותוארך למחצית השנייה של המאה הא׳ לסה״נ (Barag 1971:204–205, Fig. 105:9, ור׳ שם הפניות לבקבוקים מקברים בשומרון ובעמאן).

3. לוקוס 109, סל 510. שפה וצוואר כמעט שלם. זכוכית חסרת צבע עם תת־גוון ירקרק בהיר, מכוסה בליה כסופה ועליה שכבה לבנה מבריקה. השפה מקופלת פנימה ברישול ומהודקת. הצוואר רחב ומסתיים בכיווץ קל וסימני עיבוד בחיבור לגוף. קוטר השפה: 2.8 ס״מ.

4. לוקוס 100, סל 500. שבור מאוד. זכוכית בגוון כחלחל־ירקרק בהיר, לא אחיד עם מעט עורקים ירקרקים. מכוסה בליה כסופה. החומר באיכות נמוכה, הזכוכית לא אחידה ובתוך השפה יש גופיפים שחורים. השפה מקופלת פנימה ומהודקת. הצוואר קצר יותר מזה של בקבוק מס׳ 3 ובאותו הרוחב. סימני עיבוד בחיבור לגוף.

אריבלוס (איור 1: 4). נשתמרו כמה שברים, שמהם ניתן להשלים ולשחזר את חלקו העליון של הכלי. הגוף מעוטר בפסים אופקיים חרוטים, ועל סמך צורת הכלי ושבר של ידית שנמצא בלוקוס אחר, אפשר לשחזר

---

[2] http://www.penn.museum/collections/object/262112

[3] http://www.penn.museum/collections/object/273954

שתי ידיות על הכתף.[4] האריבלוי שנתגלו בארץ שונים בעיצוב הידיות שלהם, וכמעט כולם אינם מעוטרים.[5] ייחודן של הידיות שהן עשויות בצורת לולאה; הזכוכית הוצמדה לכתף, ונמשכה ממנה חוצה לצורת לולאה, שנסגרה במקום שממנו התחילה. רוב הידיות של האריבלוי משוכות מהכתף אל הצוואר מתחת לשפה ואינן יוצרות לולאה שלמה (ר׳ Israeli 2003: 201, 216, Cat. Nos. 260, 261). באלה שהלולאה שלהן שלמה, היא מוצמדת בדרך כלל לצוואר (ר׳ Israeli 2003: 201, 217, Cat. No. 264), או שבקצה הלולאה יש תוספת דמוית זנב המעוטר בצילוע, האופייני לאימפריה הרומית המערבית (Isings 1957:79–80). אריבלוי היו כלים נפוצים מאוד ברחבי האימפריה הרומית, במערב ובמזרח, מהמאה הא׳ עד המאה הג׳ לסה״נ (Isings 1957:78–81, Form 61; Israeli 2003:215–217, ור׳ שם דיון והפניות).

אריבלוס השייך לתת־טיפוס המאופיין בידיות לולאה מלאה על הכתף נדיר בארץ. ידית דומה ושברי גוף מעוטרים בחוט עדין הכרוך אופקית על דופן הכלי נמצאו בבית השרוף ברובע היהודי בירושלים, שנחרב במרד הגדול (Israeli 2010:227, 235, Pl. 6.3:G44). כלי דומה, ששפתו מקופלת פנימה ועל גופו עיטור פסים חרוטים וידית המעוצבת באופן דומה, וכן ידית דומה של כלי נוסף נמצאו במצדה, במכלולים שיוחסו לימי המרד הגדול (Max 2012:1020–1027, 1262–1265, Pls. 108:679; 109:680), לצד אריבלוי מהטיפוס הנפוץ יותר שידיותיו משוכות מהכתף אל הצוואר, שחלקם נמצא במצדה במכלולים מימי המרד הגדול וחלקם היה בשימוש גם בתקופת חיל המצב במאה הב׳ לסה״נ.

אריבלוס עשוי מזכוכית חסרת צבע עם תת־גוון ירקרק, בעל גוף עגול, ללא עיטור, וידיות דומות לאלה של כלי מס׳ 4 נמצא באוסף של מוזיאון פנסילבניה (UPM No. 91-8-4);[6] מוצאו מראס אל־עין שבסוריה והוא מתוארך לשלהי המאה הא׳ עד אמצע המאה הב׳ לסה״נ (Fleming 1996:24, Fig. 20A, B). באותו אוסף מצוי אריבלוס מזכוכית כחולה כהה (UPM No. MS 4999);[7] הכלי מעוטר בפסים אופקיים חרוטים, וידיות שמיקומן דומה, אך עיצובן שונה מעט. מקורו בחלב שבסוריה, והוא תוארך משלהי המאה הא׳ עד אמצע המאה הב׳ לסה״נ (Fleming 1996:25, Fig. 21A, B). עיטור חרוט היה מקובל על כלים מטיפוס זה, למשל על שלושה כלים שנמצאו בצפון הים השחור, בעיר פנטיקפאום, שלהם שפה דומה ועיטור חרוט על הגוף, אך הם נבדלים זה מזה בעיצוב הידיות (Sorokina 1987:41, 44, Fig. 1:6–8).

זיהוי הכלי כאריבלוס בעל גוף כדורי הוא הסביר ביותר, אך קיימת אפשרות שחזור נוספת, שגוף הכלי היה גלילי ולא כדורי, בדומה לצפחת סגלגלה מאוסף מוזיאון ישראל (Israeli 2003:217, Cat. No. 263, ור׳ שם הפניות), המתוארכת למאות הא׳–הב׳ לסה״נ ומיוחסת למזרח הים התיכון.

5. לוקוס 129, סל 546 – שפה; לוקוס 130, סל 550 – ידית. שני שברים מלוקוסים שונים שהתחברו. זכוכית בגוון כחלחל־ירקרק מאיכות טובה. גוון הידית ירקרק ויש בה גופיפים שחורים. על הכלי מופיעים כתמי בליה כסופה, מאכלת, שיצרה חורים בדופן הכלי. השפה מקופלת פנימה ומהודקת, מעט ברישול. הצוואר קצר ורחב והכתף מתעגלת. הגוף מעוטר בשלושה פסים אופקיים דקים, מקבילים ומרווחים, החרוטים בחריטה אחידה. לגוף הכלי הוצמדו ידיות מעוצבות, מהן שרדה אחת, שמיקומה על הכתף שוחזר. קוטר השפה: 3 ס״מ.

[4] שחזור הידיות על הכתף מסתמך על היעדר סימני חיבור לשפה או לצוואר, וכן על הדמיון בצורה, האופיינית לאריבלוי שבהם הידיות מחוברות לכתף.

[5] אריבלוי נמצאו בארץ במכלולי יישוב, למשל בקיסריה (Israeli 2008:375, 400, Figs. 58; 59, ור׳ שם הפניות לאריבלוי מקברים בבית ירח) ובעין גדי, בבית המרחץ ובכפר (Jackson-Tal 2007:477, 480, Fig. 4, Pls. 2:4, 4:7 ור׳ שם הפניות לעבר הירדן המזרחי ולאתרים נוספים שטרם פורסמו).

[6] https://www.penn.museum/collections/object/325586

[7] https://www.penn.museum/collections/object/91141

קנקנית (איור 5:1).— למרות שנמצאה רק ידית אחת, ניתן לשחזר ידית נוספת ולכן הכלי זוהה כקנקנית. הידית עדינה מאוד, עשויה מסרט זכוכית שחתכו עגול; היא משוכה מהכתף אל אמצע הצוואר והסיום שלה מעודן. הכלי מתאפיין בעיצוב השפה ובמיקום הידית ובעיצובה. באותו סל נמצאו גם שבר גדול של חלק עליון של כלי ושבר של בסיס, שעל סמך הדמיון בטיב החומר ובגוון, סביר להניח שהשתייכו לאותו כלי. כן נמצאו שברים רבים של כלי שנופח לדפוס, המעוטר בדגם צלעות מרווחות. ייתכן שגם שברים אלה שייכים לכלי זה.

קיימות שתי אפשרויות לשחזור צורת הכלי: האחת, כקנקנית בעלת גוף קוני המתכנס מעל הבסיס. בהצעה זו, הבסיס והשפה שייכים לאותו כלי, בדומה לכלי ממוזיאון ישראל, הדומה מאוד בצורה הכללית של השפה, הגוף והבסיס, אך שונה מעט באורך הצוואר ובידיות המשוכות מהכתף אל מתחת לשפה. הכלי ממוזיאון ישראל מתוארך למאות הא׳–הב׳ לסה״נ ומיוחס למזרח הים התיכון (Israeli 2003:261, Cat. No. 339). דוגמה נוספת לקנקנית שהידיות שלה מגיעות עד השפה והגוף מתכנס אל בסיס טבעת נמצאת במוזיאון הארכיאולוגי בקפריסין (Vessberg 1952:143, Pl. VI:27).

הצעת שחזור נוספת לצורת הכלי מתבססת על חלקו העליון ועל שברי הגוף המעוטרים בניפוח לדפוס בדגם צלעות שנמצאו יחד. ייתכן שגוף הכלי היה עדשתי, רחב, והוא נופח לדפוס, בדומה לצפחת נדירה שנחשפה בבית הקברות בעכו (Fortuna 1965:19–20, Figs. 6, 7, ור׳ שם תיאור והשוואות). פלג הגוף העליון של הצפחת מעכו דומה מאוד לכלי שלנו, ושברי הגוף המצולעים שנמצאו באותו הסל יכולים להשתייך לצורה זו של הגוף. צפחת נוספת בעלת גוף מצולע שלה ידיות גסות, בהשוואה לידיות מנִין, המתחברות למרכז הצוואר נמצאת במוזיאון בטולדו; היא מתוארכת למחצית השנייה של המאה הא׳ לסה״נ ומיוחסת לאזור סוריה–פלשתינה (Stern 1995:159–160, 299, Cat. No. 69).

6. לוקוס 130, סל 550. זכוכית בגוון ירקרק צהבהב, באיכות טובה. כתמי בליה כסופה ומאכלת שיצרה חורים זעירים בדופן החיצונית. שבר של שפה, צוואר וידית. הבסיס נמצא בנפרד, עשוי מזכוכית דומה ולכן אפשר לשייך אותו לכלי זה. השפה מקופלת פנימה, מהודקת וצבוטה מעט חוצה, ויוצרת חתך משולש. הצוואר רחב ומסתיים בכתף רחבה. הידית משוכה מהכתף אל מרכז הצוואר וסימני עיבוד מופיעים בנקודת החיבור. כשמביטים בידית מהצד נראה ששני צדי הכלי אינם סימטריים. לכן, ייתכן שגוף הכלי היה עדשתי, רחב, או צפחתי. הידית מעוצבת בקפידה. הבסיס הנפרד עדין מאוד ושטוח, ובהיקפו טבעת חלולה, צבוטה חוצה. ללא סימנים של מוט זגג. קוטר השפה: 3.3–3.2 ס״מ. קוטר הבסיס: 4 ס״מ.

פך/פכית (איור 6:1).— מכלי זה נשתמרו השפה, הידית וקטע קטן של כתף שמוטה. הכלי בגודל בינוני מאיכות די טובה. פכית שהשפה שלה דומה לשפה של כלי מס׳ 7 וחיבור הידית מתחת השפה דומה, אך רוחב הצוואר והצורה המרובעת של הידית דומים יותר למס׳ 8, נמצאה במערת קבורה בקיבוץ הגושרים, שם תוארכה למאה הא׳ לסה״נ (עובדיה תש״ס: 40*–41*, איור 1:4). שפת פכית דומה נתגלתה בקיסריה (Israeli 2008:375, 400, Fig. 56, ור׳ שם הפניות). פכית דומה מצויה באוסף של כלי זכוכית מאסיה הקטנה ומתוארכת למאות הא׳ או ראשית המאה הב׳ לסה״נ (Lightfoot and Arslan 1992:48, Cat. No. 15). השפות של הקנקנית והפכים (איור 5:1–7) מאפיינות בקבוקים, פכים ופכיות מהמאות הא׳–הב׳ לסה״נ. דוגמות קדומות נמצאו בגמלא, במכלולי מגורים המתוארכים למאה הא׳ לסה״נ, לפני החורבן בשנת 67 לסה״נ (Jackson-Tal 2016a:23, Fig. 8.22:143, 145, 146). הידיות של כלים מס׳ 7 ו־8 מאופיינות ברכסים בולטים בשני הצדדים וביניהם שקע. עיצוב זה אופייני מאוד לתקופה הרומית הקדומה. פכית שהידית שלה מעוצבת דומה נמצאה בבית השרוף ברובע היהודי בירושלים, שנחרב במרד הגדול (Israeli 2010:227, 235, Pl. 6.3:G42).

7. לוקוס 129, סל 546 – גוף; לוקוס 130, סל 550 – ידית. זכוכית בגוון ירקרק־כחלחל מכוסה בכתמי בליה מאכלת שיצרו חורים בדופן. הזכוכית מכילה בועיות. השפה מקופלת חוצה ומטה ושוב כלפי מעלה. הצוואר רחב, סימני עיבוד בחיבור לגוף. ידית סרט עבה, מרוכסת משני צדיה ברכסים בולטים, משוכה מהכתף אל הצוואר, מתחת לשפה, קצה העליון משוך ומוצמד לשפה. העיבוד די טוב, יש מעט רישול בעיצוב השפה. קוטר השפה: 4.8–4.4 ס״מ.

פך מרובע (איור 7:1).— הפך המרובע נמצא שבור לחתיכות רבות, מהן רופאו שני חלקים נפרדים: חלק עליון, ובו שפה וכתף, וחלק תחתון, ובו בסיס וחלק מהגוף. עיצוב השפה דומה לשפה של הקנקנית באיור 5:1 והפך שבאיור 6:1, הדומה גם ביחס בין השפה, הצוואר והכתף. את הפך מאפיינת ידית סרט מרוכסת משני צדיה, הדומה לידית של הכלי שבאיור 6:1 גם בחיבור הידית לצוואר, לא כפי שנהוג ברוב הפכים המרובעים, שלהם ידית סרט רחבה המחוברת מתחת לשפה. מאפיינים אלה מבדילים את הפך מנִין מפכים בני זמנו שנמצאו במדבר יהודה (ר׳ להלן, **סיכום**).

פכים שגופם מרובע והפרופורציות שלהם דומות לאלה של הכלי מנִין נמצאים במוזיאון הארכיאולוגי בניקוסיה ובאוסף הקפריסאי בשטוקהולם, ומקורם כנראה בקברים מקפריסין (Vessberg 1952:129, Pl. VI:1–3). פך מרובע דומה, המתוארך למאות הב׳–הג׳ לסה״נ, מצוי באוסף של כלי זכוכית מאסיה הקטנה; מידותיו, היחס בין הגוף לצוואר וצורת הידית והבסיס דומים מאוד, יש הבדלים קטנים בשפה ובמקום חיבור הידית מתחת שפת הכלי (Lightfoot and Arslan 1992:95, Cat. No. 51).

8. לוקוס 130, סל 550. הפך רופא משברים רבים מאוד, ממנו שרדו החלק העליון: שפה, צוואר, כתף וידית גדולה, והחלק התחתון ובו בסיס מרובע, גדול ומסיבי. נותרו שברים רבים מגוף הכלי. זכוכית בגוון כחלחל־ירקרק בהיר, מכוסה בליה כסופה שחורה מאכלת שפגעה בדופן והשאירה חורים וחריצים. השפה מקופלת חוצה ומעלה, מהודקת ומשוכה מטה לכדי חתך משולש. הצוואר רחב מאוד והכתף מתעגלת. ידית אוזן מרובעת מעט עם שני רכסים משני צדיה משוכה מהכתף אל הצוואר, כ־2 ס״מ מתחת השפה. סימני עיבוד בין הצוואר לגוף. הבסיס שטוח, מעובה במרכזו. הדפנות ישרות, לא אחידות ועוביין משתנה. אין צלקת על הבסיס, אך יש סימני דפוס. קוטר השפה: 5.5–5.0 ס״מ; קוטר הבסיס: 9.8–9.6 ס״מ.

סיכום

חשיבותה העיקרית של קבוצת כלי הזכוכית מנִין היא בכך שנמצאה בשכבת יישוב מהתקופה הרומית הקדומה, בזמן שרוב כלי הזכוכית המוכרים מתקופה זו נתגלו בקברים. כלים דומים נמצאו במכלולי קבורה מהתקופה הרומית סמוך לנִין, למשל בקבר באנדור (וינטר תשס״ד), בקברים בבית שאן (באוסף המוזיאון בפנסילבניה, ר׳ לעיל) והכלים המוצגים באוסף הפרנציסקני בנצרת (Bagatti 1967).

נחפרו מעט מאוד מכלולים מהמאות הא׳–הב׳ לסה״נ בגליל שמקורם במפלסי חיים ויישוב. בנוסף, רוב כלי הזכוכית שנחשפו בנִין התגלו בתוך שכבת חורבן, לצד ממצאים אחרים המתוארכים למאה הא׳ לסה״נ. סביר להניח שכל הכלים הם בני אותו זמן והשתייכו למשפחה שהתגוררה במבנה. טיבם של הכלים, איכותם ומגוון הצורות שלהם מלמדים שבבית התגוררה משפחה אמידה. הנחה זו מתחזקת לאור מקבץ תכשיטי הזהב שנחשף בשכבת השרפה (ר׳ אבו זיאדן, אלכסנדר ושיאון, כרך זה: איורים 12—14).

קבוצה חשובה נוספת של כלי זכוכית, שמקורה בשכבת חיים במבנה פריסטילי מהמאה הב׳ לסה״נ, נמצאה בעין א־זייתונה שבנחל עירון (Winter 2006), וקבוצה מגוונת מאוד נחשפה בקיסריה (Israeli 2008). קבוצות נוספות של כלי זכוכית ממכלולי יישוב מוכרות מאזור ירושלים, למשל מבנייני האומה, שם הם שויכו למחנה הלגיון הרומי (Gorin-Rosen 2005), וממבני מגורים ברובע היהודי (Gorin-Rosen 2003; 2006, Israeli 2010) ומבתי הכפר בעין גדי (Jackson-Tal 2007).

אחד המאפיינים הבולטים בקבוצה שנתגלתה בנִין הוא איכות הזכוכית וניקיונה היחסי, כמו גם אופן העיבוד ואיכות הכלים. לכל הכלים הסגורים שבקבוצה יש שפות דומות מאוד, מקופלות חוצה ופנימה, ומהודקות. ההבדלים הדקים ניכרים במשיכת השפה חוצה, או כלפי מטה. לכולם רוחב צוואר דומה וסימני עיבוד בחיבור שבין הצוואר לכתף. סביר להניח שמקור הכלים באותו בית מלאכה.

למדדים אלה אפשר להוסיף את עיצובן של ידיות הפכים, המבדיל אותם מפכים אחרים בני אותו זמן, המאופיינים בידיות סרט רחבות, מרוכסות, כמו למשל בשתי פכיות שנמצאו בבית הקברות ברחוב פרדס הגדוד בנתניה (Jackson-Tal 2004:146–147, Figs. 11:3, 15:2), או ידיות מרוכסות שנתגלו במדבר יהודה, למשל במערת האגרות (בר״ג תשכ״ג: איור 38: 1-7.5). ידיות הכלים מנין שונות מאלה של הפכיות העדינות ממדבר יהודה, שלהן קפל נוסף המטפס מעל השפה, למשל הפכיות ממערת האימה (Barag 1962:212, Figs. 11, 12). ייתכן שלהבדלים הדקים הללו יש משמעות כרונולוגית, ולפיכך, הקבוצה מנִין קדומה יותר ומתוארכת למאה הא׳ לסה״נ בלבד. אפשרות נוספת היא שלהבדלים יש משמעות גיאוגרפית, ושהכלים יוצרו בבתי מלאכה אזוריים, או בבתי מלאכה מרוחקים יותר. ייתכן שהמשפחה שהתיישבה במבנה הגיעה מאזור מרוחק והביאה אתה את הכלים, או שרכשה אותם בשווקים מרוחקים, או שהסחורה היקרה הגיעה מרחוק לשווקים בגליל.

הפניות

אבו זידאן פ׳, אלכסנדר י׳ ושיאון ד׳ כרך זה. בית מגורים מהתקופה הרומית הקדומה בכפר נין ואירועי המרד הגדול בעמק יזרעאל.

אדלשטיין ג׳ תשס״ג. קטעים משדה קבורה מהתקופות ההלניסטית והרומית בברית אחים, מצפון לעכו. **עתיקות** 43: 75*–98*.

בר״ג ד׳ תשכ״ג. כלי הזכוכית. בתוך י׳ ידין. **הממצאים מימי בר־כוכבא במערת האיגרות.** ירושלים. עמ׳ 104–113.

וינטר ת׳ תשס״ד. כלי הזכוכית. בתוך ד׳ ברשד. מערת קבורה בחורבת אנדור, על מורדותיה של גבעת המורה. **עתיקות** 46: 20–23.

עובדיה ר׳ תש״ס. מערת קבורה מן התקופות ההלניסטית והרומית הקדומה בהגושרים. **עתיקות** 38: 33*–47*.

Bagatti B. 1967. I vetri del Museo francescano di Nazaret. *LA* 17:222–240.

Barag D. 1962. Glass Vessels from the Cave of Horror. *IEJ* 12:208–214.

Barag D. 1971. The Glass Vessels. In M. Dothan. *Ashdod* II–III: *The Second and Third Seasons of Excavations 1963, 1965, Soundings in 1967* (*'Atiqot* [*ES*] 9–10). Jerusalem. Pp. 202–205.

Fleming S.J. 1996. Early Roman Glass at the University of Pennsylvania Museum. *Expedition* 38:13–38.

Fleming S.J. 1999. *Roman Glass: Reflections on Cultural Change*. Philadelphia.

Fortuna M.T. 1965. I vetri soffiati della necropoli di Akko. *JGS* 7:17–25.

Gorin-Rosen Y. 2003. Glass Vessels from Area A. In H. Geva. *Jewish Quarter Excavations in the Old City of Jerusalem Conducted by Nahman Avigad, 1969–1982* II: *The Finds from Areas A, W and X-2; Final Report*. Jerusalem. Pp. 364–400.

Gorin-Rosen Y. 2005. The Glass. In B. Arubas and H. Goldfus eds. *Excavations on the Site of the Jerusalem International Convention Center (Binyanei Ha'uma): A Settlement of the Late First to*

Second Temple Period, the Tenth Legion's Kilnworks, and a Byzantine Monastic Complex; The Pottery and Other Small Finds (*JRA* Suppl. S. 60). Portsmouth, R.I. Pp. 195–210.

Gorin-Rosen Y. 2006. Glass Vessels. In H. Geva. *Jewish Quarter Excavations in the Old City of Jerusalem Conducted by Nahman Avigad, 1969–1982* III: *Area E and Other Studies; Final Report*. Jerusalem. Pp. 239–265.

Isings C. 1957. *Roman Glass from Dated Finds* (Archaeologica Traiectana II). Groningen–Djakarta.

Israeli Y. 2003. *Ancient Glass in the Israel Museum: The Eliahu Dobkin Collection and Other Gifts* (Israel Museum Catalogue 486). Jerusalem.

Israeli Y. 2008. The Glass Vessels. In J. Patrich. *Archaeological Excavations at Caesarea Maritima, Areas CC, KK and NN; Final Reports* I: *The Objects*. Jerusalem. Pp. 367–418.

Israeli Y. 2010. Glass Vessels. In H. Geva. *Jewish Quarter Excavations in the Old City of Jerusalem Conducted by Nahman Avigad, 1969−1982* IV: *The Burnt House of Area B and Other Studies; Final Report.* Jerusalem. Pp. 221−235.

Jackson-Tal R.E. 2004. The Glass Vessels. In E.C.M. van den Brink. A 'Provincial' Roman-Period Samaritan Burial Ground in Pardes Ha-Gedud, Netanya. *'Atiqot* 47:143–148.

Jackson-Tal R.E. 2007. Glass Vessels from En-Gedi. In Y. Hirschfeld. *'En-Gedi Excavations* II: *Final Report (1996–2002).* Jerusalem. Pp. 474–506.

Jackson-Tal R.E. 2016a. Glass Vessels. In D. Syon. *Gamla* III/2: *The Shmarya Gutmann Excavations 1976–1989; Finds and Studies* (IAA Reports 59). Jerusalem. Pp. 1–47.

Jackson-Tal R.E. 2016b. Glass Vessel Use in Time of Conflict: The Evidence from the Bar Kokhba Refuge Caves in Judaea, Israel (135/136 C.E.). *BASOR* 376:29–62.

Jackson-Tal R.E. 2018. Glass Finds. In U. Leibner. *Khirbet Wadi Ḥamam: A Roman-Period Village and Synagogue in the Lower Galilee* (Qedem Reports 13). Jerusalem. Pp. 465–494.

Jackson-Tal R.E. and Gorin-Rosen Y. 2018. Glass. In M. Zapata-Meza, A.G.D. Barriga and R. Sanz-Rincón. The Magdala Archaeological Project (2010–2012): A Preliminary Report of the Excavations at Migdal. *'Atiqot* 90:110−117.

Lightfoot C.S and Arslan M. 1992. *Ancient Glass of Asia Minor: The Yüksel Erimtan Collection*. Ankara.

Max Y. 2012. *Glass Vessels from the Masada Excavations from Selected Contexts Dated End of First Century BCE to Beginning of Second Century CE*. Ph.D. diss. The Hebrew University. Jerusalem.

Sorokina N.P. 1987. Glass Aryballoi (First–Third Centuries A.D.) from the Northern Black Sea Region. *JGS* 29:40–46.

Stern E.M. 1995. *Roman Mold-Blown Glass: The First through Sixth Centuries* (The Toledo Museum of Art). Toledo, Ohio.

Vessberg O. 1952. Roman Glass in Cyprus. *Opuscula Archaeologica* 7:109–165.

Winter T. 1996. The Glass Vessels. In G. Avni and Z. Greenhut. *The Akeldama Tombs: Three Burial Caves in the Kidron Valley, Jerusalem* (IAA Reports 1). Jerusalem. Pp. 95–103.

Winter T. 2006. The Glass Vessels from 'Ein ez-Zeituna. *'Atiqot* 51:77–84.

GLASS VESSELS FROM THE EARLY ROMAN-PERIOD RESIDENCE AT NEIN

YAEL GORIN-ROSEN

(PP. 27*–35*)

The glass assemblage was retrieved from the destruction layer of an Early Roman-period residence uncovered at Nein (Stratum III; see Abu Zidan, Alexandre and Syon, this volume) and hence its importance, as most contemporary glass vessels were discovered in burial contexts. To date, only few glass assemblages originating from Early Roman period settlement strata in the north of the country have been published, such as Gamla, Magdala and Khirbat Wadi Ḥamam. The vessels from Nein were found in a relatively good state of preservation considering its origin in a burned layer in a dwelling area. The assemblage is small, but diverse, and can be dated to the first or the beginning of the second century CE.

Eight vessels were found, four of them—an aryballos, a handled bottle, a juglet and a jug (Fig. 1:4–7)—were discovered together in the destruction layer, in the courtyard of the Stratum III building (L129, L130; see Abu Zidan, Alexandre and Syon, this volume: Plan 1). A beaker (Fig. 1:2) was found beneath the destruction layer, one bottle (Fig. 1:3) was discovered in the narrow space east of Room C (L109), and a bowl (Fig. 1:1) and another bottle (not illustrated) were found in L100.

One of the noticeable features of the group discovered in the building is the quality of the glass and its cleanliness, as well as its workmanship. Some of the vessels share characteristic features such as the rim's shape, proportions and style. Therefore, we may suggest that they originated in the same workshop.

The vessels share general affinities with other Roman-period vessels discovered elsewhere; however, there are subtle differences that may have a chronological significance, attesting that the group from Nein is of an earlier date, i.e., the first century CE only. Another possibility is that the differences are geographical, pointing to a different production center, either local or distant. Alternatively, the owners of the dwelling may have come from a remote area and brought the vessels with them; they may have purchased them in a remote market; or, they may have purchased expensive goods imported to local markets in Galilee.

CAPTION TO ILLUSTRATION

Fig. 1. The glass vessels.